

BIBELSYN OG BIBELENS GENRER¹

Professor, ph.d. cand.theol. Jens Bruun Kofoed

Resumé: I en repræsentativ definition af det ortodokse bibelsyn hedder det, at Bibelen – sådan som den oprindeligt blev givet – er uden fejl og selvmodsigelser i alle sine udsagn, når alt forstås, som Helligånden og de bibelske forfattere har ment det. Bibelen karakteriseres endvidere som Guds ord, givet ved Helligåndens inspiration, fuldt troværdig og urokkelig, helt igennem og uadskilleligt Guds ord og menneskeord. Formålet med denne artikel er at vise, at et sådant hermeneutisk udgangspunkt kun nødvendiggør en bogstavelig tolkning af bibelteksterne dér, hvor teksterne selv insisterer på det, og at fortolkningen i det hele taget må baseres på et omhyggeligt arbejde med at forstå teksternes genre og dén måde sproget fungerer på. På baggrund af det komparative materiale og *speech act theory* gives der eksempler på betydningen af et sådant arbejde.

Introduktion

I de principielle formuleringer af det ortodokse bibelsyn har der fra starten været en reflekteret bevidsthed om at tage *både* den guddommelige og den menneskelige side af åbenbaringen alvorlig. I en repræsentativ definition af det ortodokse bibelsyn fra 1972 hedder det, at Bibelen – sådan som den oprindeligt blev givet – er uden fejl og selvmodsigelser i alle sine udsagn, når alt forstås, som Helligånden og de bibelske forfattere har ment det. Bibelen karakteriseres endvidere som Guds ord, givet ved Helligåndens inspiration, fuldt troværdig og urokkelig, helt igennem og uadskilleligt Guds ord og menneskeord.² Niels Ove Rasmussen [Vigilius], som var hovedarkitekten bag formuleringen, anførte i 1968, at “[d]en hellige Skrift [er] Guds eget ved Helligånden inspirerede, fuldt troværdige ord og – indenfor sit eget intentionsområde – ufejlbarlige ord, helt igennem og uadskilleligt Guds ord og menneskeord.”³ Nogle år senere skrev han, at “[m]ange af de i Skriften faktisk forekommende ujævnheder og unøjagtigheder finder en helt utvungen og naturlig

forklaring (NB! *forklaring* og ikke *bortforklaring*), når vi går til dem med god vilje og prøver at forstå de bibelske tekster og udsagn, som de er *ment*, og ikke forlanger en matematisk nøjagtighed eller fuldstændighed af dem, som de bibelske forfattere og Guds hellige Ånd, som talte gennem dem, aldrig har haft til hensigt at tale med, og som man derfor heller ikke skal forvente at finde i de bibelske tekster og den bibelske historieskrivning” (Vigilius 1982, 9).

I *Chicago Statement on Biblical Inerrancy* fra 1978 hedder det på samme måde i artikel viii og x, at “[w]e affirm that God in His work of inspiration utilized the distinctive personalities and literary styles of the writers whom He had chosen and prepared. We deny that God, in causing these writers to use the very words that He chose, overrode their personalities.”⁴

Adgang til komparativt materiale fra oldtidens Egypten og Nærorient har de seneste årtier revolutioneret vores forståelse af det kognitive miljø og de litterære konventioner, som gjorde sig gældende i den kultur, som de bibelske forfattere var en del af, og som har vist sig at være afgørende for at forstå de bibelske udsagn “som Helligånden og de bibelske forfattere har ment det.” Et af de tydeligste eksempler på sådanne litterære konventioner eller *genrer* er slægtstavler, og følgende eksempler viser, at de bibelske slægtstavler langt fra altid kommunikerer det, som vi er vant til i moderne slægtforskning.

Slægtstavler

Antropologer skelner mellem såkaldt lineære og segmenterede slægtstavler, hvor for eksempel den såkaldt patrilineære slægtstavle beskriver nedarving efter mandslinien og har som funktion at påvise et enkelt individs forbindelse til en fjern (og betydningsfuld) forfader. Den segmenterede slægtstavle beskriver mere end én linie i slægten og har en række politiske, juridiske, og religiøse funktioner, som i stedet for det individuelle fokus i lineære slægtstavler har fokus på gruppemedlemskab. Antropologer har endvidere også påvist, at såvel lineære som segmenterede slægtstavler benytter sig af såkaldt “teleskopering,” som er det fænomen, at kun de vigtigste stamfædre nævnes, mens en lang række slægtsled af mindre betydning springes over.⁵ Det har naturligvis stor betydning for forståelsen af, hvordan vi skal forstå den skabelon, som mange af de bibelske slægtstavler er skrevet over: “Da A havde levet i x år, fik han B. Efter at A havde fået B levede han i y år og fik sønner og døtre. A levede i z år, så døde han.” Den oplagte udfordring er naturligvis, at en *bogstavelig* læsning af den hebraiske grundtekst i disse slægtstavler daterer skabelsen af Adam til år 4118 f.Kr. For at kunne afgøre betydningen af denne “skabelon” må vi imidlertid først undersøge hvordan lignende “skabeloner” bruges i sammenlignelige tekster både i og uden for Gammel Testamente. Når det drejer sig om Gammel Testamente viser det sig, at udtrykket “A blev far til B” både bruges om den bogstavelige far-sønsekvens men interessant nok også om en komprimering af en oprindeligt længere sekvens af slægtsled. Sidstnævnte finder vi et eksempel på i 1 Mos 46,16-18 hvor “de sønner, Zilpa havde født Jakob” omfatter både børn (Gad, Asher), børnebørn (Sifjon, Haggi, Shuni, Esbon, Eri, Arodi. Ar’eli, Jimna, Jishva, Jishvi og Beria) og oldebørn (Heber og Malkiel), og hvor udtrykket “A blev far til B” derfor må forstås i betydningen “A blev far til [P, som blev far til Q, som blev far til R, som blev far til S, som blev far til ...] B”. Et andet eksempel er Zak 1,1, som oplyser os om, at “i den ottende måned i Dareios’ andet regeringsår kom

Herrens ord til profeten Zakarias, Berekjas søn, Iddos sønnesøn.” I Ezras bog identificeres han imidlertid som “Zakarias, Iddos søn”, hvor vi må forstå det i betydningen “Zakarias søn af [en efterkommer af] Iddo” (Ezra 5,1; 6,14). Endnu et eksempel er slægtstavlen i Matt 1, hvor “Joram [blev far] til Uzzija” (Matt 1,8) er en komprimering af “Joram blev far til (Akazja [2 Kong 8,25], som blev far til Joash [2 Kong 11,2], som blev far til Amasja [2 Kong 14,1], som blev far til [2 Kong 14,21] Uzzia.” Altså en slags *repræsentativ* eller *selektiv* slægtstavle, hvor kun de vigtigste personer nævnes. Det er i øvrigt netop disse to forskellige anvendelser af udtrykket “A blev far til B”, der forklarer forskellen mellem stamtavlerne i Matt 1,1-17 og Luk 3,23-33, og pointen er altså, at der i de bibelske tekster både er eksempler på en bogstavelig forståelse og en repræsentativ forståelse af udtrykket “A blev far til B”.

Det slutter imidlertid ikke her. Antropologer har nemlig også påvist, at der ikke nødvendigvis er tale om såkaldt kødelig afstamning i sådanne slægtstavler, men at afstamningen somme tider skal forstås som et udtryk for ideologisk, politisk eller religiøs “afstamning,” og at sådanne slægtstavler derfor har en helt anden funktion, end at spore et enkelt individ tilbage til en bestemt forfader. Også dette har naturligvis betydning for forståelsen af bibelteksterne. Ronald Hendel har for eksempel argumenteret for, at vi skal forstå den tilsyneladende modsigelse i beskrivelsen af Hesron og Karmi’s klaner som en del af Rubens stamme i Gen 46,9 (jf. Ex 6,14 og 1 Krøn 5,3), men som en del af Judas stamme i 1 Krøn 4,1 som et udtryk for skiftende *historiske* omstændigheder: “This shift in genealogical affiliation probably provides a glimpse of tribal history, as Reubenite clans were absorbed into Judah. Even foreign villages and clans can become Israelite and enter the genealogy. The foreign clan of Jerahmeel later became a clan of Judah, again reflecting the tribal expansion of Judah and the absorption of foreign clans into its lineage (cf. 1 Sam 27:10 and 1 Chr 2:9, 25) A group can change its status from outsider to insider by assuming a new social identity and entering the genealogy. One’s place in the genealogy is a sign of cultural self-definition more than it is a sign of biological descent” (Hendel 2005, 10). Hvorvidt Hendel har ret i det pågældende tilfælde står selvfølgelig til diskussion, men pointen er under alle omstændigheder, at hvis de bibelske forfattere i visse tilfælde benyttede sig af en sådan litterær konvention, så er det misforstået bibeltroskab at læse disse slægtstavler som lineære beskrivelser af kødelige afstamninger.

En tredje eksempel på komparative studiers betydning for forståelsen af de bibelske slægtstavler handler om slægtstavlerne i 1 Mos 5 og 11, hvor en ganske bestemt tekst fra det gamle Sumer falder i øjnene. Den Sumeriske Kongeliste (ældste komplette version fra det 18. årh. f.Kr.) opregner i lighed med teksterne fra 1 Mos 5 og 11 en række konger både før og efter syndfloden, hvor dynastiernes længde – også i lighed med teksterne fra 1 Mosebog – er bemærkelsesværdigt lange *før* syndfloden og lige så bemærkelsesværdigt kortere *efter* syndfloden.⁶ Til forskel fra de gammeltestamentlige tekster er der i den sumeriske tekst tale om konger og dynastier, og åremålet for kongernes regeringstid i den sumeriske tekst er så svimlende højt – Enmenluanna, konge i Bad-Tibira, tilskrives hele 43.200 år – at den gammeltestamentlige Metusalem kommer til at fremstå som en ren årsunge. Nu skal man være sig med at drage forhastede konklusioner – vi er til en vis grad ude på spekulationernes overdrev – men *måske* er der både i de gammeltestamentlige slægtstavler og i den Sumeriske Kongeliste tale om et forsøg på i *datidens sprog* at gøre

rede for det, som vi kalder forhistorisk tid? At der altså i begge tilfælde er tale om repræsentative slægtstavler, og at de høje aldersangivelser en for os ukendt måde at gengive tidsrum? Hvad det sidstnævnte angår, er det for eksempel blevet foreslået, at eftersom man i det gamle Sumer anvendte et sekstalsystem, så har man ganget den reelle aldersangivelse med 60 for at markere den status, som de respektive konger eller helte havde, og at noget tilsvarende gælder for de gammeltestamentlige aldersangivelser før syndfloden. I begge tilfælde vil det nemlig give helt realistiske tal på de respektive kongers og personers regerings- og levetid. Kenton Sparks har således foreslået, at de mange leveår er udtryk for astronomiske eller matematiske konventioner, og at de derfor ikke skal forstås bogstaveligt. Om Gen 5 skriver han således: "The final digit of the genealogy's chronological numbers is 0, 2, 5, or 7 in all cases but one (excluding Noah, that is twenty-six out of twenty-seven; see table 6). The probability of random data like this is on the order of 6.87×10^{-8} , meaning, of course, that these numbers are not chronological in the usual sense. Indeed, a comparison of these numbers with the Near Eastern evidence suggests that in both cases – the Bible and the Sumerian King List – the numbers were derived from, or influenced by, astronomical and mathematical figures" (Sparks 2008, 217-218; cf. Young 1988; 1990; 2004; Labuschagne 1989; Etz 1993).

Mere fast grund under fødderne har Kenton Sparks måske, når han peger på betydningen af den syvende person i det komparative materiale. De mesopotamiske kongelister understreger ofte den særlige betydning, den syvende konge har. Det gælder for eksempel Enmedur-Anna og hans rådgiver Utuabzu, som ikke døde, men "blev taget op til himlen." I Genesis beskrives den syvende patriark (jf. Jud 14) på lignende vis, når det om Enok hedder, at "[h]an vandrede med Gud. Så var han der ikke mere, for Gud havde taget ham bort." Kenton Sparks går så langt som til at foreslå, at forfatteren til Gen 5 ligefrem har bearbejdet den hebraiske slægtstavle, så den kom til at ligne den mesopotamiske, og at bemærkningen om Enoks himmelfart derfor ikke skal tages bogstaveligt, men som et metaforisk udtryk for den særlige betydning Enok havde (Sparks 2008, 217).

Svaret på disse spørgsmål blæser om ikke i vinden så måske i Mellemøstens ørken-sand, og hvem ved om vi en skønne dag finder en tavle med kileskrift, som gør os bedre i stand til at afgøre, om ovennævnte spekulationer er korrekte. Indtil da må vi nøjes med at formulere os forsigtigt og beholde spørgsmålstegnene efter vores konklusioner.

Lignende eksempler kunne anføres inden for en lang række andre genrer. Blot nogle få skal nævnes. Lawson Younger har for eksempel påvist, hvordan Josuabogen er skåret til efter datidens litterære konventioner for "conquest accounts" (Younger 1990); Bryan Cribb har beskrevet lighederne mellem beskrivelsen af Davids død og samtidens såkaldte "death bed stories" (Cribb 2009); Richard Hess har vist, hvordan de geografiske beskrivelser af de israelitiske stammers territorier i Josuabogen følger samtidens vestsemitiske konventioner for stednavnelister, som vi kender dem fra Mari, Alalakh og Ugarit (Hess 1994; 1996); Angela Roskop har argumenteret for, at ørkenvandringen er præget af bestemte litterære konventioner for rejseberetninger (2011); Joshua Berman har identificeret omkring 70 såkaldte "battle accounts i Gammel Testamente, og påvist, at de indeholder de samme elementer som samtidens egyptiske og nærorientalske krigsberetninger" (Berman 2004 og 2012), og Kenneth Kitchen har i sit omfattende arbejde med pagtstekster vist, at samtidens traktatformer anvendes i for eksempel Pentateuken og Jos 24 (Kit-

chen 2003 og 2012). Alt sammen erkendelser, som har stor betydning for forståelsen af de bibelske tekster, herunder ikke mindst de tilsyneladende modsigelser, som mere traditionelle, bogstavelige læsninger af teksterne fører med sig. Og pointen er igen, at hvis de bibelske forfattere *har* benyttet disse konventioner, så er det misforstået bibeltroskab at læse dem bogstaveligt. I stedet må vi lære af den måde disse konventioner bruges på i det komparative materiale og på den baggrund undersøge, hvor de bibelske tekster uden videre anvender disse konventioner, og hvor de er i kritisk dialog med dem. Også her er det imidlertid vigtigt at understrege, at der er forskel på komparative studier på den historisk-kritiske forsknings præmisser, og anvendelse af indsigter fra det komparative materiale, som tager udgangspunkt i den bibelske virkelighedsforståelse og kanoniske virkningshistorie. Når Hebræerbrevet 11,5 slår fast, at “[i] tro blev Enok taget bort, for at han ikke skulle se døden, og han var der ikke mere, for Gud havde taget ham bort,” så vil det være i strid med Bibelens selvvidnesbyrd at følge Kenton Sparks’ billedlige tolkning af himmelfartsbemærkningen i Gen 5. Og i lyset af de ovenfor nævnte bemærkninger om teksternes historiske forankring, vil det på samme måde kolliderer med Bibelens selvforståelse, hvis personer eller begivenheder, som tydeligvis spiller en afgørende rolle i frelseshistorien, gøres til litterære figurer eller hændelser, fordi vi har kendskab til lignende (og angiveligt fiktive) karakterer eller traditioner i det komparative materiale.

Akkommoderet kommunikation

I takt med at eksegeterne ved hjælp af komparative studier har påvist, hvordan de bibelske forfattere benyttede sig af samtidens litterære konventioner, har systematikerne de seneste årtier arbejdet på at formulere en hermeneutik, der tager højde for disse kommunikative strategier.

Allerede i det fjerde århundrede støder vi hos Hieronimus på den forståelse af tilsyneladende uoverensstemmelser og faktuelle fejl i bibelteksterne, som senere er blevet beskrevet som den guddommelige forfatters *akkommoderede* eller *tilpassede* kommunikation. I sin kommentar til Jer Bog 28,10-11 skriver han således, at “mange ting i den hellige Skrift [...] er talt i overensstemmelse med forståelsen på det tidspunkt, hvor begivenhederne fandt sted, snarere end i overensstemmelse med den faktiske sandhed om sagen.”⁷⁷ Det var imidlertid Johannes Calvin (1509-1564), som på grund af den kopernikanske revolution for alvor kom til at stå med den tilsyneladende diskrepans mellem det bibelske og videnskabelige verdensbillede, og det er i hans hermeneutik vi møder den hidtil mest radikale applicering af konceptet om guddommelig (kommunikativ) tilpasning. Udgangspunktet for Calvins brug af konceptet er det kommunikative problem, der opstår, når den fuldkomne og alvidende Gud skal åbenbare sig forståeligt til ufuldkomne mennesker med en begrænset og historisk bestemt viden. Det problem løste Gud, hævder Calvin, ved at tage udgangspunkt i verden, som de oprindelige modtagere *oplevede* den, ikke som *videnskaben* ville beskrive den, og det må vi ifølge Calvin tage højde for, når vi læser bibelteksterne. Det er denne hermeneutiske tilgang, som har præget den reformerte tradition frem til i dag, men som på ny er blevet sat til diskussion. I to nylige udgivelser har Peter Enns (2005) og Kenton Sparks (2008) således foreslået, at Gud ikke blot tilpasser sin kommunikation ved at tage udgangspunkt i verden, som de oprindelige modtagere *oplevede* den, men ved at lade såvel den menneskelige som den guddommelige

side af åbenbaringen epistemologisk begrænse af menneskets faldne og begrænsede habitus: "Accommodation is God's adoption in inscripturation of the human audience's finite and fallen perspective. Its underlying conceptual assumption is that in many cases God does not correct our mistaken human viewpoints but merely assumes them in order to communicate with us" (Sparks 2008, 243 cf. Sparks 2004, 122-132). Sparks går så vidt som til at sige, at Guds frivillige laden sig begrænse af menneskets faldne natur også gjaldt inkarnationen: "If Jesus was fully human, as orthodoxy demands, then it is likely that he learned – along with other ancient Jews – that Moses, Isaiah, and Daniel wrote their books, irrespective of factual and historical realities" (Sparks 2008, 164).

Hos Sparks fører denne hermeneutik til en mere eller mindre fuldstændig accept af den klassisk historisk-kritiske metodes synspunkter, og eftersom Sparks samtidig vil fastholde princippet om skriftens ufejlbarlighed og ser sig selv som en del af en ny generation af evangelikale forskere, er det derfor ikke overraskende, at anmeldelser fra såvel historisk-kritisk som evangelikalt hold har betegnet Sparks' nye tilgang som et forsøg på at sætte sig mellem de berømte to stole.⁸

Speech Act Theory

Sparks' radikaliserings af akkommodationsprincippet står imidlertid langt fra alene i den nyeste udvikling i forskningen. Allerede i sin *Is There a Meaning in This Text?* (1998) pegede Kevin Vanhoozer på Searles *speech-act theory*, det vil sige tale-handling-teori, som et nyttigt redskab til at beskrive forholdet mellem ufejlbarligheds- og akkommodationsprincippet, og Nicolai Winther-Nielsen inddrog på lignende vis teorien i 2002 i en artikel om muligheden for på det litterære niveau at skelne mellem fakta og fiktion i *Dommerbogen*. Han beskriver Searles teori som følger: "The theory explained how language could perform communicative acts and how such acts were encoded by linguistic means in context. It appears that people use utterances to get their partners in communication to believe what they assert, follow their advice, comply with their requests, and answer their questions. They also express their own feelings and name or judge persons or objects. An utterance is not just a saying with sense and reference in its predicating and referring expressions (technically the propositions as *locutionary acts*), but also a doing or acting by performing an intended function (the *illocutionary force*, say how a command serves as a directive). However, the force of a linguistic expression is only in effect with the right participants under the right circumstances, i.e., if it meets the right contextual conditions (as specified in *felicity or appropriateness conditions*). The goal of language use (its *illocutionary point*) is to communicate a publicly intended effect by committing a speaker and getting a listener to do something" (Sparks 2002, 54).

Det er denne skelnen Vanhoozer bruger, når han anfører, at "the Bible is the Word of God (in the sense of its illocutionary acts) and [...] the Bible becomes the Word of God (in the sense of achieving its perlocutionary functions)" (Vanhoozer 2002, 195). Senest har John Walton taget handsken op og foreslået, at eftersom speech-act teorien både adresserer den filosofiske hermeneutik og de komparative studier, er den det til dato bedste indspil til en opdateret diskussion af forholdet mellem principperne om akkommodation og ufejlbarlighed: "Speech-act theory addresses both philosophical hermeneutics and comparative studies by locating the meaning within the communicative act between the

author and the implied audience. The author uses locutions (words, sentences, rhetorical structures, genres) to embody an illocution (his intention to do something with that locution—bless, promise, instruct, assert) with a perlocution that anticipates a certain sort of response from the reader (obedience, trust, belief). By applying the tenets of speech-act theory, Evangelical interpreters are able to identify the authoritative communicative act (God's illocution) specifically with the illocution of the author. Any accommodation on the part of the divine author resides in the locution, in which genre and rhetorical devices are included. Yet our conviction is that even though God accommodates the trappings and framework of locution to the author and his audience, he will not accommodate an erroneous illocution on the part of the human author" (Walton 2011, 2).

Walton skelner videre mellem dét, han kalder "high context communication", hvor forfatter og modtagere har meget til fælles og hvor der derfor er mindre behov for akkommodation for at kommunikationen kan lykkes, og "low context communication," hvor de har mindre tilfælles, og større tilpasning til deres kulturbestemte virkelighedsforståelse derfor er nødvendig. Mens Gud kunne tilpasse sig til de oprindelige forfattere og modtagere i en "high context communication", hævder Walton, forholder det sig anderledes med os. Vi kommer nemlig til teksten som "low context readers" med det udgangspunkt, at Gud har inspireret de "locutions," det vil sige ord, sætninger, litterære konventioner og genrer, som den menneskelige forfatter har brugt til at opnå den intendede "illocution", det vil sige dét, som den guddommelige og menneskelige forfatter ønsker at gøre med de valgte "locutions", nemlig for eksempel at velsigne, forbande, undervise eller proklamere. Men fordi de anvendte "locutions" er bundet til den menneskelige forfatters og de første modtageres samtid, har vi som "low context readers" brug for de komparative studier til at forstå sammenhængen mellem de "locutions" og "illocutions", som gør sig gældende for teksten. Vi misforstår med andre ord *intentionen* og dermed *kommunikationen*, hvis vi ikke forstår hvordan forskellige genrer og litterære konventioner blev anvendt og forstået i forfatterens og de første modtageres samtid. Et sådant analysearbejde kompromitterer ikke Skriftens autoritet, understreger Walton, eftersom det netop forbinder autoriteten med det, som forfatteren rent faktisk havde intention om at kommunikere: "As noted, genre is largely part of the locution not the illocution. Like grammar, syntax and lexemes, genre is a mechanism to convey an illocution. Accommodation takes place primarily at the locutionary level. Inerrancy and authority apply to the illocution; accommodation and genre attach to the locution. Therefore inerrancy and authority cannot be undermined, compromised or jeopardized by genre or accommodation. While genre labels may be misleading, genre itself cannot be true or false; errant or inerrant; authoritative or non-authoritative. Certain genres lend themselves more to factual detail or more toward fictional imagination. These genre inclinations must not be determined by any modern labels but must be based on an analysis of the characteristics of the literature itself. Illocutions will be limited to the sort that can be made by means of the genre that the author chooses to employ. If a genre is not focused on the activities of the gods, one would not expect an illocution to convey the activities of the gods. If a genre is not focused on recording factual detail, the illocution would not be evaluated in terms of factual detail" (Walton 2011, 3).

Eksempliceret på Josuabogen har historisk-kritiske forskere traditionelt påpeget den modsætning, der tilsyneladende er i Josuabogens og Dommerbogens beskrivelse af

israeliternes erobring af landet. Mens for eksempel Jos 10,40 beskriver, hvordan Josua erobrede hele landet og lagde band på hver eneste levende sjæl, beretter Dommerbogen om en lang række områder, hvor det *ikke* lykkedes israelitterne at fordrive kana'anæerne (fx Dom 1,21; 2,3). Lawson Younger har imidlertid i den ovenfor nævnte monografi påvist, at forfatteren af Josuabogen benytter sig af en ganske bestemt og i samtiden kendt genre til at beskrive erobringer, og at denne litterære konvention blandt andet er præget af hyperbolsk sprogbrug. Ved at skelne mellem forfatterens intention (som for Josuabogens vedkommende er at beskrive erobringen af landet og dermed opfyldelsen af Guds løfte om landet) og dén genre, han har valgt til at udtrykke sin intention, kommer det til at stå klart, at bibeltekstens autoritet eller ufejlbarlighed ikke skal findes i genren, men i intentionen. Ud over at placere tekstens inspirerede, kommunikative intention i "illokutionen" hjælper "tale-handling" teorien også med bedre at *forstå* intentionen. Ved at påvise hvilken "locution" forfatteren anvender, bliver det muligt for fortolkeren ved hjælp af det komparative materiale at kortlægge hvordan den relevante genre eller litterære konvention anvendes i andre tekster, og dermed også hvordan den anvendes i den bibelske tekst.

Til forskel fra for eksempel Sparks, som er tvunget til at redefinere princippet om ufejlbarlighed, er fordelene ved *speech-act theory*, som den er blevet anvendt af Vanhoozer, Winther-Nielsen og Walton, at den med sin skelnen mellem "locutions" og "illocutions" gør det muligt både at fastholde Skriftens syn på sig selv som ufejlbarlig, og samtidig tage højde for den kommunikative tilpasning, som er nødvendig i valget af "locutions," så den af Gud inspirerede og autoritative "illocution" kan realiseres. Ved at indføre denne skelnen sikres den moderne læser derfor mod den fejl, som for eksempel Luther og Melancton begik, da de i begyndelsen forsøgte at forbinde princippet om ufejlbarlighed med det geocentriske verdensbillede, der indiskutabelt kommer til udtryk i for eksempel skabelsesberetningen i 1 Mos 1.⁹ Luther omtalte for eksempel i 1539 Kopernikus som en "opkomling af en astronom" og som "et fjols, der ønsker at vende op og ned på hele den astronomiske videnskab; men den hellige Skrift vidner om at Josua befalede solen at stå stille, ikke jorden" (citeret og oversat fra Sparks 2008, 232). Og Luthers nære medarbejder Melancton skriver på samme måde i sin *Initia Doctrinae Physicae*, at "[t]he eyes are witnesses that the heavens revolve in the space of twenty-four hours. But certain men, either from the love of novelty, or to make a display of ingenuity have concluded that the earth moves [...]. Now, it is a want of honesty and decency to assert such notions publicly, and the example is pernicious. It is the part of a good mind to accept the truth as revealed by God and to acquiesce in it (citeret fra White 1920: I,126-127). Til forskel fra Luther og Melancton var Calvin mere forsigtig i sin afvisning af det heliocentriske verdensbillede (se Sparks 2008, 231-232), men for dem alle gjaldt det, at de både manglede det komparative materiale og det filosofisk-hermeneutiske fundament, som nu gør det muligt på et langt bedre grundlag at fastholde både Skriftens ufejlbarlighed og den guddommelige tilpasning i valget af kommunikative strategier. Med Waltons ord: "Accommodation is a reality of communication. The relevant hermeneutic is based on our close attention to speech-act theory and the ways that comparative studies can help us to arrive a clearer understanding of the locutions of ancient texts, including the Bible. Some have attempted to employ comparative studies as an influential factor in evaluating the truth claims of the text in ways that exceed their actual impact, and this has led others to mistrust comparative studies rather

than critiquing how they are being employed. The authority and inerrancy of Scripture are not threatened by God's use of accommodation or by the employment of comparative studies. We can be guided in incorporating these ideas into our interpretation and theology by applying the categories of speech-act theory" (Walton 2011, 17).

Det interessante ved denne udvikling er, at en sådan tilknytning af inspiration og ufejlbarlighed til de illokutionære elementer i Skriftens kommunikation er en væsentlig præcisering af de formuleringer omkring intentionen i teksterne, som nok er til stede i de ovenfor nævnte formuleringer af det ortodokse bibelsyn, men som altså først for alvor er blevet udfoldet i de seneste årtiers arbejde med det komparative materiale og forædlingen af princippet om akkommodation. En præcisering, som i langt højere grad garderer mod den misforståede (ortodokse) bibeltroskab, der insisterer på at fastholde en bogstavelig eller lokutorisk ureflekteret læsning af teksterne, og som i langt højere grad er opmærksom på at vi først forstår tekstens inspirerede, ufejlbarlige og guddommeligt autoritative *illokution* eller *intention*, når vi har forstået *lokutionen*, dvs. genren eller den litterære konvention. En præcisering, som i visse konkrete tolkninger bringer tilhængere af det ortodokse bibelsyn overraskende tæt på det konservative (nogen konservative vil måske endda sige, at de bliver overhalet indenom), eftersom den bogstavelige korrespondance mellem bibeltekster og virkelighed kvalificeres gennem arbejdet med forholdet mellem lokution og illokution. Walton peger selv på spørgsmål, som nu må stilles, og som ikke nødvendigvis fører til andre svar, end de traditionelle, men som ikke desto mindre må stilles med åbenhed for en ny forståelse, hvis (a) *speech act theory* kan anvendes som en adækvat beskrivelse af bibelteksternes kommunikation, (b) tilknytningen af inspiration og autoritet til illokutionen er i overensstemmelse med teksternes syn på sig selv, og (c) hvis forholdet mellem lokution og illokution foreskriver det. Walton nævner således på den ene side, at fremgangsmåden udelukker, at Abraham, Moses eller David kun er litterære karakterer, eftersom teksterne tydeligvis selv opfatter dem som historiske personer, men fortsætter så: "But other questions may result in less confidence. Is Noah simply a literary reality? It would be difficult to sustain a case that the author's illocution was not to communicate a real event, and thus to assert the reality of a historical rescued remnant, including Noah. But we also realize that the author conveyed this reality by means of their own rhetorical conventions and limited cosmic geography, and the events have been edited to convey the intended outcome. We may not be able to reconstruct from their literature an account of the events of the flood in terms of our conventional historiographical illocution" (Walton 2011, 28).

Og selvom svaret som nævnt ikke nødvendigvis bliver et andet end det traditionelle, nemlig at vandfloden vitterlig *var* universel i *vores* forståelse af ordet universel, at der virkelig *var* et par af alle dyr ombord i arken og så videre, så *driver* de komparative studier og forædlingen af akkommodationsprincippet os til på ny at stille disse spørgsmål, hvis ovennævnte kriterier er opfyldt.

Afsluttende bemærkninger

Peter Plys skal engang have udtalt, at "for den ikke uddannede, er et A bare tre streger," og på baggrund af den indledende granskning af ortodokse bibelsynsformuleringer må det konstateres, at hvis ikke den menneskelige side af åbenbaringen tages alvorligt, så

står bibeltolkningen i fare for heller ikke at blive meget mere. Indsigter fra det komparative materiale har omvendt demonstreret, at når bibelteksterne læses i lyset af det kognitive miljø og de litterære konventioner, som prægede den kultur, som de bibelske forfattere var en del af, så løser det ofte ikke bare tilsyneladende modsætninger, men giver også en dybere forståelse af hvad "Helligånden og de bibelske forfattere" mente med hvad de skrev.

Noter

- 1 Dele af materialet har tidligere været publiceret i artiklen "Nye fronter i bibelsynsdebatten" i: *Scandinavian Evangelical e-Journal* 2 (2011): 64-92. Tilgængelig online på <http://see-j.net/index.php/SEE-J/article/view/127/119>. Læst 29. januar 2015.
- 2 Vedtægter for Dansk Bibel-Institut, §3.1-2. Tilgængelig online på <http://dbi.edu/wp-content/uploads/2014/08/vedtaegter.pdf>. Læst 29. januar 2015.
- 3 Citatet er gengivet fra side 4 i en upubliceret kildesamling til Flemming Kofod-Svendsens ph.d.-afhandling Teologi og konsekvens.
- 4 Citeret fra http://library.dts.edu/Pages/TL/Special/ICBI_1.pdf.
- 5 For referencer til og applicering af disse antropologiske indsigter på det bibelske materiale se det klassiske studie af Wilson fra 1997.
- 6 Kongelisten er tilgængelig online på *The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature* på adressen <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section2/tr211.htm>. Læst den 2. februar 2015.
- 7 "... quasi non multa in Scripturis sanctis dicantur, juxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, et non juxta quod rei veritas continebat." Den latinske tekst er tilgængelig online på <http://www.documentacatholicaomnia.eu>.
- 8 Se i den forbindelse Robert Yarbroughs kritik i Yarbrough 2009.
- 9 For en mere detaljeret diskussion af og referencer til Luthers og Melanchtons synspunkter se Kofoed 2015, side 39-42.

Litteratur

- Averbeck, Richard E. (2003): "Factors in Reading the Patriarchal Narratives: Literary, Historical, and Theological Dimensions" i: *Giving the Sense: Understanding and Using Old Testament Historical Texts*, redigeret af David M. Howard Jr., og Michael A. Grisanti. Grand Rapids: Kregel: 115-137.
- Berman, Joshua (2004): *Narrative Analogy in the Hebrew Bible: Battle Stories and their Non-battle Equivalent Narratives*. Vetus Testamentum Supplement 103. Leiden: Brill.
- Berman, Joshua (2012): "The Sin of Achan (Joshua 7) and Theory of Collective Responsibility." Paper oplæst på 2012 SBL Annual Meeting i Chicago: 1-26.
- Enns, Peter (2005): *Inspiration and Incarnation: Evangelicals and the Problem of the Old Testament*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Etz, Donald V. (1993): "The Numbers of Genesis V 3-31: A Suggested Conversion and Its Implication" i: *Vetus Testamentum* 43: 171-189.
- Cribb, Bryan H. (2009): *Speaking on the Brink of Sheol: Form and Message of Old Testament Death Stories*. Piscataway: Gorgias Press.
- Hendel, Ronald (2005): *Remembering Abraham. Culture, Memory, and History in the Hebrew Bible*. Oxford: Oxford University Press.
- Hess, Richard S. (1994): "Late Bronze Age and Biblical Boundary Descriptions of the West-Semitic World" i: *Ugarit and the Bible: Proceedings of the International Sym-*

- posium on Ugarit and the Bible. Manchester, September 1992*, redigeret af George J. Brooke, Adrian H. W. Curtis og John F. Healey (Ugaritisch-biblische Literatur 11. Münster: Ugarit-Verlag, 1994): 123-138.
- Hess, Richard S. (1996): "A Typology of West-Semitic Place Names Lists with Special Reference to Joshua 13-21" i: *Biblical Archaeologist* 59.3: 160-170.
- Hess, Richard S. (1994): "One Hundred Fifty Years of Comparative Studies on Genesis 1-11: An Overview" i: Richard S. Hess og David Toshio Tsumura, *I Studied Inscriptions Before the Flood. Ancient Near Eastern, Literary, and Linguistic Approaches to Genesis 1-11* (Sources for Biblical and Theological Study 4. Winona Lake: Eisenbrauns): 3-26.
- Hieronymus, Eusebius Sophronius. *Commentariorum in Jeremiam Prophetam Libri*. On-line: http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0347-0420_Hieronymus_Commentariorum_In_Jeremiam_Prophetam_Libri_Sex_MLT.pdf.
- Kitchen, K. A. (2003): *On The Reliability of the Old Testament*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Kitchen, K. A. (2012): *Treaty, Law and Covenant in the Ancient Near East*. Vol. 1-3. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
- Kofod-Svendsen, Flemming (2014): *Teologi og konsekvens: Niels Ove Rasmussen Vigilius' teologiske virke med særligt henblik på bibelsyn, kirkesyn, konfessionstroskab, karismatik og samarbejde på den kirkelige højrefløj i sidste halvdel af det 20. århundrede*. København: Det Teologiske Fakultet.
- Kofoed, Jens Bruun (2015): *Til syvende og sidst: Skabelse, tempel og hvile i Biblen og den gamle Orient*. København: Museum Tusulanum.
- Labuschagne, C. J. (1989): "The Life Spans of the Patriarchs" i: *New Avenues in the Study of the Old Testament: A Collection of Old Testament Studies*, redigeret af A. S. van der Woude, *Oudtestamentische Studiën* 25. New York: Brill: 121-27.
- Rasmussen, Niels Ove (1978): *Den historisk-kritiske metode belyst*. Kristendomskundskab eller kristendomskritik 1. København: Dansk Bibel-Institut.
- Roskop, Angela R. (2011): *The Wilderness Itineraries: Genre, Geography, and the Growth of Torah*. Winona Lake: Eisenbrauns.
- Sparks, Kenton (2004): "The Sun also Rises: Accommodation in Inscripturation and Interpretation" i: *Evangelicals and Scripture*, redigeret af V. Bacote, L. Miguez og D. Ockholm. Downers Grove: InterVarsity Press: 112-132.
- Sparks, Kenton (2008): *God's Word in Human Words: An Evangelical Appropriation of Critical Biblical Scholarship*. Grand Rapids: Baker.
- Sparks, Kenton (2010): "After Inerrancy: Evangelicals and the Bible in a Postmodern Age, Part 1-7." *The Biologos Forum: Scholarly Essays*, 2010. http://biologos.org/uploads/static-content/sparks_scholarly_essay.pdf. Set 3.12.2010
- The Chicago Statement on Biblical Inerrancy. *Dallas Theological Seminary Mosher and Turpin Library*, http://library.dts.edu/Pages/TL/Special/ICBI_1.pdf. Læst den 2. februar 2015.
- The Sumerian King List (2015): *The Electronic Text Corpus of Sumerian Literature*, <http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/section2/tr211.htm>. Læst den 2. februar 2015.
- Vanhoozer, Kevin (1998): *Is There a Meaning in This Text? The Bible, the Reader, and the Morality of Literary Knowledge*. Grand Rapids: Zondervan.
- Vanhoozer, Kevin (2002): *First Theology*. Downers Grove: InterVarsity Press, 2002.

- Vanhoozer, Kevin (2005): "Lost in Interpretation? Truth, Scripture, and Hermeneutics" i: *Whatever Happened to Truth?* Redigeret af Andreas Köstenberger. Wheaton: Crossway: 93-129.
- Vigilius, Niels Ove Rasmussen (1982): "Bibelsynet," Upubliceret oplæg til drøftelse på nordisk konsultation på Johannelund i Uppsala den 24.-25. april 1982.
- Walton, John (2011): "Accommodationist Hermeneutics and the labels 'History' and 'Myth,' (under udgivelse).
- White, A. D. (1920): *A History of the Warfare of Science with Theology in Christendom*, 2 vols. New York: Appleton.
- Wilson, R. R. (1997): *Genealogy and History in the Biblical World*. New Haven: London: Yale University Press.
- Winther-Nielsen, Nicolai (2002): "Fact, Fiction, and Language Use: Can Modern Pragmatics Improve on Halpern's Case for History in Judges?" i: *Windows into Old Testament History*, redigeret af V. P. Long, D. Baker og G. J. Wenham. Grand Rapids: Eerdmans.
- Yarbrough, Robert W. (2009): "The Embattled Bible: Four More Books" i: *Themelios* 34, nr. 1: 6-25.
- Young, Dwight W. (2004): "The Step-down to Two Hundred in Genesis 11,10-25" i: *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 116.3: 323-333.
- Young, Dwight W. (1990): "The Influence of Babylonian Algebra on Longevity among the Antediluvians" i: *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 102: 321-335.
- Young, Dwight W (1988): "A Mathematical Approach to Certain Dynastic Spans in the Sumerian King List" i: *Journal of Near Eastern Studies* 2: 123-129.
- Young, Dwight W. (1988): "On the Application of Numbers from Babylonian Mathematics to Biblical Life Spans and Epochs" i: *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 100: 332-361.
- Younger, K. Lawson (1990): *Ancient Conquest Accounts: A Study in Ancient Near Eastern and Biblical History Writing*. Sheffield: Sheffield Academic Press.

Forfatter

Jens Bruun Kofoed
 Fjellhaug International University College
 Sinsenveien 15
 NO-0572 Oslo
 +45 29659310
 jbk@dbi.edu